

Annelies Raveyds
3^e bachelor Nederlands - Engels

Academiejaar 2008-2009
Nederlandse Letterkunde V – Remco Sleiderink
Geschiedschrijving tijdens de Grote Hongersnood

Lodewijk van Velthem: een objectieve geschiedschrijver?

*Een onderzoek naar de objectiviteit in de verslaggeving omtrent de
gebeurtenissen in Engeland na de dood van Edward I*

DOOR ANNELIES RAVEYDTS

Bij Lodewijk van Velthem, *Spiegel Historiael*. Vijfde partie: Vijfde boek, v. 1714-1773 en
Zesde boek, v.501-509, v.1047-1062 en v.2083-2109.

Inleiding

Elke dag als we een krant lezen of het nieuws bekijken worden we ermee geconfronteerd; kan verslaggeving al dan niet objectief zijn? Die vraag is de inzet geweest van grote filosofische debatten waarvan de uitkomst nog steeds niet duidelijk is. Ook in van Velthems tijd werd die objectiviteit grondig besproken. '[O]mstreeks 1200 [ontstond een zich] steeds duidelijker manifesterende scepsis jegens werken, die in versvorm geschreven zijn. De keuze voor proza wordt gemotiveerd met het argument, dat 'waarheid' en versvorm niet samen kunnen gaan, omdat poëzie inherent is aan een leugenachtige inhoud.' (Hage 1981, 301) Ook de objectiviteit van van Velthems werk wordt op basis van dit argument dus in vraag gesteld. Deze paper zal onderzoeken of die twijfel al dan niet terecht is. Dit onderzoek concentreert zich op een specifieke historische gebeurtenis, namelijk de perikelen in Engeland vlak na de dood van Edward I (in 1307). De fragmenten over die gebeurtenissen lenen zich uitstekend tot een kritische bespreking. Het onderwerp is namelijk de oorlog tussen Engeland en Schotland, en oorlogen verslaan zonder een bepaald standpunt of perspectief aan te nemen is zeer moeilijk.

Vertaalde fragmenten

Lodewijk van Velthem, *Spiegel Historiael*, Vijfde partie, vijfde boek, v.1714-1773

In het derde jaar dat keizer Hendrik regeerde, was koning Edward zo zwaar ziek dat hij zeker zou sterven, wat heel spijtig was. Want zo machtig als hij in de strijd was, zo is er geen koning meer geweest sinds Arthur zijn rijk ontving. Hij had toen ook vijf kinderen van zijn wettige vrouw. Hij had vier dochters waarvan sommigen goed gehuwd waren. Hoor nu, wat daarover verteld wordt: de ene had er een van Brabant, hertog Jan II genaamd, waarvan zij een zoon kreeg die ook Jan genoemd werd. De andere had de graaf van Holland, waar geen afstammeling van kwam. De derde huwde de graaf van Bar. Dit waren de zussen, werkelijk, die toen goed gehuwd waren. Maar de vierde was met een arme jonge edelman getrouwd. De koning gaf echter toen haar echtgenoot, als hij zag dat het zo moest zijn, een goed graafschap. Dit waren alle vier zussen. Hun broer, die huwde ook snel. Toen de vader gestorven was, huwde hij de dochter van de koning van Frankrijk. Na de dood van Edward weliswaar, rebelleerden die van Ierland weldra tegen Engeland, en die van Wales ook. Ze zorgden in

deze tijd in Engeland voor grote onvrede en onrust. Er ontstond oorlog (en strijd). Toen ze vernamen dat Edward dood was, trokken ze ten strijde en ze wilden datgene terugwinnen van de zoon, wat Edward van hen voordien had afgenomen. Daarom streed men tegen Engeland te water en te land; ze deden de koning veel schande aan. Uiteindelijk trok hij er met legerkracht op uit en vocht ook tegen de koning van Schotland, die hem veel schade aanbracht, en ook tegen de koning van Ierland, die hem ook erg beroofde want hij doodde veel van zijn onderdanen. Hij gedroeg zich heel ongepast, zodat de koning [van Engeland] weldra achteruit gedrongen was, wees daar maar zeker van, en al zijn mannen in de pan gehakt. Hierna, in het zesde boek, zal ik u wel vertellen hoe de oorlog verder ging.

Lodewijk van Velthem, *Spiegel Historiae*, Vijfde partie, zesde boek, v.501-509

Ook in Engeland werd er een twist uitgevochten onder twee koningen. De ene was de koning van Ierland, die Engeland veel schade berokkende. Maar ook de koning van Schotland behield geen vrede met de koning van Engeland. Ze brachten de koning van Engeland allebei ter schande en drongen hem terug, daarom was er op vele plaatsen oorlog.

Lodewijk van Velthem, *Spiegel Historiae*, Vijfde partie, zesde boek, v.1047-1062

Maar Engeland had al de handen vol met de koning van Ierland. Die berokkende het land al genoeg schade, waaronder de koning leed. En ook de afschuwelijke Crabbe stak zijn scharen uit. Hij bracht op het water grote schade aan, hij had met niemand genade. Nu eens was hij hier, dan eens daar. Nu eens dacht men dat hij je bewaakte, en stond hij aan de kant van de ene vorst, maar dan plots keerde hij terug, en stond hij aan een ander zijn zij. Zo is het gezelschap van slechte rovers, ze houden zich niet aan hun beloftes en tenslotte blijven ze zelf bedrogen achter.

Lodewijk van Velthem, *Spiegel Historiae*, Vijfde partie, zesde boek, v.2083-2109

In deze tijden, dat zeg ik u, was er een grote oorlog in Engeland, waarvoor mensen gestorven zijn. Ook de koning van Ierland voerde een oorlog tegen Engeland, samen met die van Schotland. Deze twee voerden veel oorlog tegen Engeland, in deze tijd; want vanaf het moment dat Edward, de vader van de koning, stierf, werden zij nooit meer op een goede manier verenigd. Toen begon door hen de vrede uit te doven, naar ik meen. Want toen

Edward gestorven was, dachten ze dat ze van het leed verlost waren, dat zeg ik u. Hij had ze namelijk tot nu toe zeer krachtig onderworpen, en weldra na zijn dood zijn zij samen in opstand gekomen, tegen de overheersing, waaronder zij lang waren geweest. Ze begonnen zijn zoon (Edward II) hierna op hun beurt aan te vallen. Ze hebben hem, zonder twijfel, heel veel schade toegebracht. Deze oorlog gaat nog steeds hevig en hitsig door tussen hen.

Naschrift

Of Velthem zich in de vorige fragmenten objectief opstelt tegenover de gebeurtenissen, zal in deze paper onderzocht worden. Uit dat onderzoek zal blijken dat de bovenstaande verslaggeving drie struikelblokken bevat voor wat betreft de waarheidsgetrouwheid. Vervolgens zullen de mogelijke redenen voor die keuze van perspectief aangehaald en verklaard worden. Ten slotte zal de conclusie die hieruit getrokken kan worden voor deze fragmenten, uitvergroot worden naar een algemenere karakterisering van Lodewijk van Velthems geschiedschrijving.

Eerst en vooral dient vastgesteld te worden in hoeverre de vorige fragmenten overeenstemmen met de waarheid. Omdat het zeer moeilijk is materiaal te vinden om de teksten mee te vergelijken – welke verslaggeving zal namelijk wel helemaal objectief zijn -, gaat de aandacht vooral naar de manier waarop de feiten worden weergegeven. Schrijven veronderstelt altijd de dingen op een bepaalde manier ordenen, een bepaald perspectief innemen, en dat zal hier onderzocht worden.

Ten eerste moet echter bepaald worden of de feiten die aan bod komen, kloppen. In het fragment uit het vijfde boek worden hoofdzakelijk de kinderen van koning Edward I besproken. Zoals kan opgemaakt worden uit de editie van Vander Linden, kloppen al de gegevens die hierover opgenoemd worden. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de oorlog die Engeland voerde met Schotland, en volgens de tekst ook Ierland. De geschiedenis leert ons echter dat de oorlog hoofdzakelijk met Schotland uitgevochten werd. De perikelen met Ierland waren van minder groot belang. Velthem lijkt er echter de nadruk op te leggen dat Engeland het aan de stok had met twee landen. Dat blijkt uit het feit dat hij de oorlogen telkens samen vernoemt in deze fragmenten, zoals in het zesde boek, vers 501 tot 505:

In Ingelant werd oec een twest

Van twee coninge gevest,
 Deen was die coninc van Irlant,
 Die op Ingelant dede pant;
 Entie Coninc van Scot[1]ant mede

Tenslotte wordt de piraat John Crabbe genoemd, die als piraat inderdaad de eigenschappen moet gehad hebben die van Velthem eraan toewijst. Alle feiten die besproken worden blijken dus te kloppen, doch worden uit een bepaald perspectief bekeken. De kroniekschrijver lijkt er namelijk graag de nadruk op te leggen dat Engeland van alle kanten belaagd werd, terwijl de oorlog in werkelijkheid vooral met Schotland uitgevochten werd.

Als we naar de narratieve techniek kijken, komen ook nog twee dingen aan het licht die het geheel minder neutraal maken. Ten eerste valt de vergelijking van Edward I met Arthur in de verzen 1718 tot 1721 van het vijfde boek op. Hierin wordt Arthurs strijdkracht als volgt beschreven:

Want so vermogen in stride
 Als hi was in allen tide,
 Sone was oec nie sint coninc,
 Sint dat Artuer trike ontfinc.

Dit is niet de enige keer dat van Velthem Arthuriaanse elementen gebruikt, '[z]e komen, verspreid over het tweede en derde boek van de Vijfde Partie, voor als onderdeel van de vele honderden regels die gewijd zijn aan gebeurtenissen in Engeland.' (Summerfield 1998, 1) Volgens Thea Summerfield gebruikt de auteur deze verwijzingen als narratieve techniek. De vergelijking met Arthur geeft Edward I uiteraard een heldenstatus. De lezers gaan de vorst namelijk meteen associëren met de vertrouwde held Arthur. Het is makkelijker om zich als lezer mee te laten slepen met dit heldenverhaal dan zich kritisch op te stellen en in vraag te stellen of Edward I daadwerkelijk een held was. Zeker de herkenbaarheid van de karakterisering maakt de verleiding tot het meestappen in dit perspectief zeer groot.

Terwijl Edward I als een held wordt voorgesteld, wordt aan zijn zoon de slachtofferrol toegewezen. De nadruk ligt niet langer op het heldenkarakter van de koning, maar op de slechtheid en de acties van zijn belagers. De tegenstelling tussen de aan- en afwezigheid van

het karakteriseren van de koning, maakt dat die afwezigheid de lezer Edward II eerder als slachtoffer zal beschouwen. Die indruk wordt ook gewekt door de verzen 1752 tot 1756 van boek vijf, waarin blijkt dat de vijand dacht Edward II wel aan te kunnen, in tegenstelling tot zijn vader.

Doe si vernamen dat Edeward
 Doet was, quamensi ter ward
 Ende wilden verhalen optien sone,
 Dat hem Edeward hadde vor tgone
 Afgewonnen

Daarnaast is ook de karakterisering van Ierland en Engeland niet neutraal. Zij worden duidelijk als de boosdoeners voorgesteld, als degenen die in de fout gaan. Dat blijkt uit het veelvuldig gebruik van de woorden ‘pant’ (schade) en ‘schande’ als beschreven wordt welk leed Ierland en Schotland Engeland berokkenen. Velthem staat in deze oorlog dus duidelijk aan Englands zijde.

Uit de manier waarop de auteur verslag uitbrengt over de feiten kunnen dus drie dingen geconcludeerd worden. Ten eerste wou hij het idee creëren dat Engeland omsingeld was, door er de nadruk op te leggen dat zowel Ierland als Schotland hen belaagden. Hierdoor wordt Engeland eerder als het slachtoffer van de gewelddadigheid van de twee andere landen voorgesteld. Edward I echter wordt als een held geportretteerd dankzij de vergelijking met Arthur. Tenslotte blijkt ook uit de karakterisering dat Engeland de rol van ‘de goede’ toebedeeld krijgt.

Ook van Velthem maakt zich dus schuldig aan subjectiviteit. Het is echter niet gewoon een kwestie van dingen in een aangenamer of spannender perspectief te plaatsen. De kroniekschrijver kiest ook heel duidelijk partij voor Engeland. Samen met het opnemen van deze besprekingen over Engeland, roept dit de vraag naar een mogelijke reden hiervoor op. Hage stelt dat de auteur wil inspelen op de voorkeuren van zijn opdrachtgever, Gerard van Voorne. Die ‘vergezeld ... de broer van de graaf van Holland, Jan van Beaumont, op diens ‘romantische’ expeditie naar Engeland om koningin Elisabeth en haar zoontje, de latere Edward III, te helpen.’ (Hage 1989, 192) Voorts heeft hij ook een ‘voorkeur voor het ridderlijk-heroïsche’ (Hage 1989, 193). Dat kan verklaren waarom Lodewijk van Velthem de

gebeurtenissen in Engeland aanhaalt, en daarenboven vanuit heroïsch perspectief – getuige de karakterisering – Engeland als slachtoffer afbeeldt. In Hage's lezing poogt de geschiedschrijver dus zoveel mogelijk aan de wensen van zijn opdrachtgever te voldoen.

Remco Sleiderink laat echter iets meer plaats open voor de schrijver zijn eigen bedoelingen. Hij stelt dat Lodewijk '[v]ia Gerard van Voorne hoopte ... Holland in ander politiek vaarwater te leiden.' (Sleiderink 2005, 122) Van Voorne had namelijk 'in september 1315 het commando ... gevoerd over een flink deel van de Hollandse vloot die Vlaanderen ging aanvallen.' (Sleiderink 2005, 122) Niet alleen de rechtstreekse verwijzingen naar de situatie in Vlaanderen wijzen hier echter op. Ook in de aangehaalde fragmenten over Engeland, kunnen elementen gevonden worden die mogelijks van Voorne's perspectief zouden beïnvloeden. Ten eerste wordt de situatie in Engeland voorgesteld als gelijkaardig aan de situatie in Vlaanderen. Dat dreigde namelijk omsingeld te worden;

[i]n het voorjaar van 1316 ondernam de Franse koning, net als een jaar tevoren, een poging om Brabant te laten aansluiten bij de coalitie tegen Vlaanderen. Als de hertog van Brabant, de jonge Jan III, inderdaad zijn steun zou verlenen aan de Franse koning en aan de graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, dan was Vlaanderen zo goed als omsingeld. (Sleiderink 2005, 121)

De reden dat Engeland ook op deze manier wordt geportretteerd, terwijl de werkelijkheid anders was, zou dus kunnen zijn dat van Velthem de overeenkomst tussen beide regio's wou benadrukken. Als de lezer zich laat meeslepen in de kroniekschrijver zijn blik op de feiten, zal hij al gauw medelijden krijgen met Engeland. Een politiek geëngageerde lezer zal achteraf echter beseffen dat Vlaanderen bijna in dezelfde situatie verkeert en misschien zo zijn ideeën aanpassen in Vlaanderens voordeel. De heroïsche verhaaltechniek die in de fragmenten gebruikt wordt is dus potentieel niet zo onschuldig als hij lijkt.

Ook het vernoemen van John Crabbe zou een dergelijke rol kunnen vervullen. Van hem is bekend dat hij een piraat was die

in 1311 ..., supported by a number of fellow robbers from Flanders and others who lived in Aberdeen, stopped two ships belonging to a number of merchants, citizens of Newcastle-on-Tyne, on their way to Flanders, and seized 89 sacks of wool. Knowing that it was unsafe for him personally to appear in Flanders, Crabbe sent the wool on to Flanders by his Aberdeen friends. (Lucas 1945, 5)

Dat verwijst naar het belang van de Engelse wol voor de Vlaamse handel. Als Vlaanderen zou toegeven aan de Franse koning, zou de toevoer van wol mogelijk in gedrang komen. De Engelse en Franse koning leefden namelijk op gespannen voet met elkaar. Een fragment over een Vlaamse piraat zou kunnen inspelen op het ‘handelsgevoel’ dat ook Holland had, en zou zo begrip kunnen opwekken voor Vlaanderen. Holland wou toch niet dat Vlaanderen als piraten zijn wol zou moeten gaan stelen om verder handel te kunnen drijven?

Uit dit onderzoek blijkt dus dat de vijfde partie van de Spieghel Historiaeel allesbehalve een objectieve weergave van de feiten is. Dat blijkt uit de karakterisering en het perspectief dat Lodewijk van Velthem hanteert in de besproken fragmenten. Een mogelijk doel hiervan bleek het tevreden stellen, of net het beïnvloeden van zijn opdrachtgever te zijn. Of dat effectief hetgeen was wat de geschiedschrijver voor ogen had wanneer hij dit schreef, zal waarschijnlijk nooit beantwoord worden. Toch lijken aangehaalde hypothesen redelijk aanneembaar doordat ze ondersteund worden door studies van Sleiderink, Hage, Summerfield en ongetwijfeld nog vele anderen. Iets wat wel met zekerheid kan geconcludeerd worden, is dat de lezer ook zogenaamde waarheidsgetrouwe teksten met een kritisch oog moet bekijken.

Bibliografie

- Hage, A.L.H., *Sonder favele, sonder lieghen. Onderzoek naar vorm en functie van de Middelnederlandse rijmkroniek als historiografische genre*. Groningen, 1989, *Historische Studies* 48, 173-232.
- Hage, A.L.H., 'Velthems versie van de Guldensporenslag. Waarheid of fictie?', in: *De nieuwe taalgids* 74 (1981), 293-302.
- Instituut voor Nederlandse Lexicologie, Cd-rom Middelnederlands, Sdu Uitgevers/Standaard Uitgeverij, Den Haag/Antwerpen, 1998.
- Lucas, H. S. 'John Crabbe, Flemish pirate, merchant and adventurer'. In: *Speculum*, 20:3 (1945), 334-50.
- Sleiderink, Remco, 'Lodewijk van Velthem. De onnoemlijke ambitie van een Brabantse dorpspastoor', in: Remco Sleiderink, Veerle Uyttersprot & Bart Besamusca (red.), *Maar er is meer. Avontuurlijk lezen in de epiek van de Lage Landen*. Leuven/Amsterdam, 2005, 109-129.
- Summerfield, Thea, 'Simon de Montfort, Edward I en koning Arthur in Velthems << Voortzetting >> van de << Spiegel historiael >>', in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal-en Letterkunde* 114 (1998), 1-16.
- Vander Linden Herman, Paul De Keyser e.a, 'Lodewijk Van Velthem's Voortzetting van den Spiegel historiael: 1248-1316'. Brussel, Paleis der academien, 1938.

Verantwoording vertaling

Vijfde boek:

v.1725: “Wale” kan ook ‘Walen’ betekenen (zie MNW, *wale*) maar uit de opsomming die volgt blijkt dat enkel ‘goed’ de juiste betekenis kan zijn (want geen enkele dochter was met een Waal gehuwd).

Zesde boek:

- 6, 504: “pand doen” betekent letterlijk “beslag leggen op”, maar uit de context blijkt dat de figuurlijke vertaling zoals voorgesteld in het Middelnederlands woordenboek (*pant*, 8) hier de juiste is.
- 6, 509: “werringe” kan ook “onenigheid” betekenen (MNW, *werringe*, 1) maar het is logischer dat er als gevolg van de strijd oorlog was en geen onenigheid (aangezien daar verder niets wordt over gezegd).
- 6, 1047/1048: “genoech te doene van” wordt hier met de modernere uitdrukking “de handen vol hebben met” vertaald, waardoor de oorspronkelijke genitief verloren gaat
- 6, 2104: “weder bicken” kan gelezen worden als één woord (MNW, *wederbicken*) of als twee woorden. De voorkeur gaat hier uit naar de tweede manier, omdat de woorden ten eerste niet aan elkaar geschreven zijn, en ten tweede omdat de nadruk duidelijk ligt op het feit dat Engeland hen vroeger al had aangevallen (door het gebruik van de woorden *bedwange* en *sticken*). “weder” benadrukt ook dat de actie van Schotland en Ierland moet gezien worden als een reactie op de vroegere acties van Engeland.